

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 005.332,4:005.336

*Кислий В.М.,
к.е.н., доцент, професор кафедри управління,
Бондар Т.В.,
асистент кафедри управління,
Сумський державний університет*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. У сучасних умовах очевидно, що наука, техніка, технології не лише забезпечують цивілізаційний розвиток, але й проявляють себе як глобальні руйнівні сили, які як ніколи раніше, глибоко втручаються в природу речей, в людську природу. Взаємовідносини між людиною та навколишнім природним середовищем прийняли настільки глобальний характер, що зачіпають уже не тільки біосферні, але і планетарно-космічні зв'язки.

Необхідність виживання людства зі всією гостротою поставило проблему переходу до нового ступеню розвитку цивілізації, що базується на концепції сталого екологічно збалансованого розвитку – концепції абсолютної відповідальності людства за збереження навколишнього світу. Основою її вирішення є перехід від стихійно виникаючих зв'язків між суспільними структурами і природним комплексом до цілеспрямованого управління розвитком біосоціальних систем на планетарному, національному регіональному та локальному рівнях. За цих умов постає проблема формування нової парадигми розвитку суспільства для формування науково-методичної бази та практичного інструментарію управління на зазначених вище рівнях.

Формування нової парадигми суспільного розвитку пов'язане із вирішенням цілої низки завдань науково-теоретичного та прикладного характеру, що виникають на перетині природничих, гуманітарних та суспільних наук. До них можна віднести наступні: 1) дослідження фундаментальних основ розвитку; 2) довгострокове прогнозування стану навколишнього природного середовища; 3) розробку стратегії трансформації соціально-економічних систем; 4) створення механізмів формування у суспільній свідомості ідей нової парадигми розвитку; 5) уточнення та зміну базових положень економічної теорії на основі формування нової методології дослідження економічних процесів та інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи суспільного розвитку досліджувалися такими вченими, як В. Вернадський, Б. Прикін, І. Синякевич, Г. Хозін та ін. Разом з тим, залишаються у недостатній мірі розроблені економічні механізми функціонування в умовах переходу суспільства на засади екологічно сталого збалансованого розвитку. Зокрема, у наукових колах відсутній єдиний концептуальний підхід до забезпечення конкурентоспроможності в умовах сталого розвитку.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз та узагальнення підходів до формування нової парадигми суспільного розвитку та представлення принципів забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств за цих умов. Завданнями дослідження є: 1) аналіз підходів різних вчених до розуміння основ розвитку суспільства; 2) представлення поняття конкурентоспроможності промислового підприємства з точки зору його функціонування в умовах нової парадигми суспільного розвитку; 3) встановлення принципів забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств у просторі та часі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нова парадигма суспільного розвитку базується на принципово нових світоглядних настановах, має відповідну ідеологію, потребує формування нових принципів розвитку, розробки і впровадження засад сталого розвитку та створення загального механізму його забезпечення. При цьому важливим є проведення досліджень на основі цілісного світобачення, синергетичної концепції розвитку та розуміння процесів світової еволюції. Реалізація цього завдання приводить нас до розуміння концептуальної основи нової стратегії розвитку. Її актуалізація має відбуватися на основі трансформації усієї сукупності зв'язків та відносин, які характеризують розвиток суспільства. Сучасний світ повинен розглядатися як взаємопов'язана цілісність, у якій превалюють центробіжні сили, які є її організаційною основою [1, с. 19].

Філософським підґрунтям нової концепції повинна стати теза про те, що фундаментальною основою розвитку є ідеалістична основа, яка набуває в сучасних умовах нового змісту. В цьому контексті доречно розглянути позиції різних вчених, які з різним ступенем визначеності визнають примат нематеріальних факторів в цивілізаційному розвитку.

Великий внесок в теоретичне осмислення взаємовідносин між людиною та Природою вніс академік В. Вернадський, котрий сформував засади вчення про ноосферу. Як відомо, основу вчення В. Вернадського складає поняття біосфери як цілісної геологічної оболонки Землі, що населена життям та яка є якісно перетвореною живою речовиною планети. Виникнення людства стало закономірним результатом розвитку біосфери. Разом з тим, в результаті тривалого історичного розвитку людство стає фактором переходу біосфери в найвищу стадію її розвитку – в стадію ноосфери, тобто цілеспрямованого і раціонального регулювання людством всієї системи біосферних потоків [2].

Цілеспрямований процес управління розвитком біосоціальних систем на планетарному, національному, регіональному та локальному рівнях означає прийняття принципово нової парадигми розвитку, кінцевою метою якої повинно стати таке включення антропогенних процесів до речовинно-енергетичного обміну глобальної Геосистеми, яке забезпечувало б її стійкість та рівновагу [3].

Г. Хозін [1, с. 22-23] розуміє майбутнє людства як гуманістичну цивілізацію і пропонує нову парадигму суспільного розвитку, яка полягає у постійному поглибленні знань, розширенні наукової картини світу для підвищення ефективності планування соціально-економічного та культурного розвитку на рівні держави та всього людства. Ключовим чинником наддовгострокового розвитку в умовах нової парадигми є тріада філософії гуманізму, політики цілісного світу і високої моральності.

До ідей, що стосуються вирішення проблеми глобального управління довкіллям, можна віднести ідеї академіка НАН України Ю. Туниці щодо Екологічної Конституції Землі. На його думку, «Екологічна Конституція Землі – це міжнародний правовий акт екологічної безпеки планети і сталого розвитку суспільства, який повинен визначити допустимі норми економічної діяльності держав стосовно єдиної (регіональної і глобальної) Екосистеми Землі з метою її раціонального використання в інтересах нинішнього покоління і збереження для майбутніх поколінь [4]».

У джерелі [5, с. 92] зазначається, що доцільним стає становлення глобального етосу – нової етичної інфраструктури, яка набуває практичних форм організації. До таких форм організації, згідно з [4], можна віднести етику відповідальності, що трансформується, зокрема, у відповідальність суб'єктів економічної діяльності за стан навколишнього природного середовища.

І. Синякевич [6] також вважає, що в регулюванні національних економічних, соціальних і духовних сфер провідну роль відіграватиме політика, яка охоплюватиме міжнародний, національний, регіональний та локальний рівні. Крім того, він стверджує, що основна проблема, з якою стикається світова спільнота, криється не в матеріальному виробництві, а в духовному розвитку людей. Саме відставання в духовному розвитку є основним чинником непродуктивного використання потенціалу світової цивілізації.

Актуалізація ідеалістичних начал нової парадигми розвитку передбачає зміну природи і структури всієї системи суспільних відносин та їх матеріального базису. Як приклад, розглянемо процес розрішення внутрішньо суперечливої проблеми екологізації соціально-

економічних відносин на основі системного підходу під кутом основних постулатів синергетичної концепції розвитку.

Згідно теорії хаосу, самоорганізація об'єктів у структури вищого порядку можлива на границях неупорядкованих структур [7, с. 138]. Тобто саме протиріччя і є основою системної самоорганізації на якісно новій основі. Тільки для цього необхідно виявити фундаментальний принцип, базову інформаційну сутність, організаційне начало, яке управляє закономірністю розвитку системи. На нашу думку, таким фундаментальним принципом є здатність системи ідентифікувати та трансформувати логічність своєї поведінки, яка наповнює кожен з її елементів і, водночас, є цілісною інформаційною сутністю. Матеріалізація цієї сутності відображається в місії системи. Важливо, щоб усі процеси узгоджувалися із логічним началом. Тоді неважко ідентифікувати закон, за яким функціонує система і сформулювати нову концепцію її розвитку.

Унікальна комбінація елементів системи, їх синергетична єдність, комплексний погляд на її становлення є об'єктом дослідження системи у контексті пізнання фундаментальних основ її розвитку. На основі цього необхідно ідентифікувати основні тенденції розвитку системи, внутрішньо їй властиві. Наступним кроком є вибір тих тенденцій, які є сприятливими та забезпечують непорушність логічності системи і які б узгоджувалися із фундаментальним принципом системи (її місією).

В умовах існуючої системи економічних відносин урахування екологічного фактору у процесі становлення та функціонування економічних систем створює протиріччя, яке є стереотипним і таким, що перебуває лише у нашій викривленій свідомості, не узгоджуючись із фундаментальними основами життя та розвитку. Гуманістичний світогляд, нова концепція екологічно сталого розвитку та механізми її реалізації передбачають зовсім інші принципи діяльності. Ці принципи повинні стати основою побудови та функціонування економічних систем різних ієрархічних рівнів.

У сучасних умовах каталізатором суспільного розвитку виступають конкурентні відносини. Конкурентоспроможність є необхідною умовою і, водночас, наслідком розвитку. Разом з тим, конкурентоспроможність є іманентною характеристикою економічної системи, її сутнісним началом, проявом високого рівня потенціалу розвитку та здатності його реалізувати. Саме тому постає завдання реконструкції всієї системи конкурентних відносин відповідно до нових принципів розвитку. У контексті логіки власного функціонування економічна система забезпечує адаптивні механізми, які не дозволять зміститися вектору розвитку із наміченого тренду. Дієві адаптивні механізми і є проявом того, що система є конкурентоспроможною. Необхідно перейти від розуміння конкурентоспроможності як форми позиціонування економічної системи у зовнішньому середовищі до осягання її глибинної сутності як внутрішньо властивої характеристики. З цих позицій основою формування понятійно-категоріального апарату щодо конкурентоспроможності, на наш погляд, мають стати об'єктивні характеристики суспільного буття – категорії простору та часу, а також закономірності формування, функціонування і розвитку систем.

З урахуванням вищенаведених положень, конкурентоспроможність є закономірним станом підприємства як мікроекономічної системи у діалектичній єдності із визначеною тенденцією її розвитку. Закономірності побудови систем та закони організації є основою визначення тенденцій розвитку підприємств.

Закономірний стан підприємства і внутрішньо властива йому спрямованість розвитку є елементами його самодостатності. Тобто розвиток підприємства ґрунтується на усталеній, закономірно визначеній основі.

Конкурентоспроможність підприємства, як багатопланову наукову категорію, необхідно характеризувати з позицій синтезу компетентісного, ресурсного та компаративного (порівняльного) підходів до її визначення. Компетентісна складова конкурентоспроможності підприємства визначає ключову компетенцію бізнесу, ресурсна – потенціал розвитку, а компаративна – передбачає формування зовнішніх конкурентних переваг. З цього приводу доцільно навести визначення О. Лепьохіна [8, с. 37], який розглядає загальну конкурентоспроможність підприємства як єдність внутрішньої і зовнішньої конкурентоспроможності, тобто він вважає, що для забезпечення високого рівня результативності діяльності необхідно забезпечити високий рівень внутрішньої конкурентоспроможності та реалізації ринкових можливостей підприємства. У цьому

контексті варто зазначити, що фундаментальні основи розвитку у процесі забезпечення конкурентоспроможності необхідно досліджувати як іманентні характеристики підприємств і як ендогенні результати їх відтворення. Якщо дослідження закономірності формування, функціонування та розвитку соціально-економічних систем трансформуються у ключову компетенцію підприємства, що є головною передумовою досягнення внутрішньої конкурентоспроможності, то для забезпечення зовнішньої конкурентоспроможності важливого значення набуває пізнання, як зазначається у [7, с. 139], основної закономірності перебігу ринкових процесів.

Конкурентоспроможність необхідно характеризувати з позицій просторових та часових характеристик, а також етапу життєвого циклу підприємства. На першому етапі забезпечення конкурентоспроможності необхідно провести систематизацію та виявити нові закономірності формування та реалізації систем. На наступному етапі потрібно дослідити системні елементи підприємства. Положення закономірного розвитку використовуються у процесі проектування чи реструктуризації підприємства. На основі сформованого закономірного стану підприємства досліджується тенденція розвитку, яка вже властива системі а priori і трансформується у життєвий цикл підприємства. Завершальними етапом життєвого циклу є вичерпання потенціалу функціонуючої системи, тому необхідною перехідною ланкою між старим та новим витком розвитку є трансформація підприємства.

Основними принципами управління конкурентоспроможністю підприємства з урахуванням екологічного фактору є наступні: 1) принцип «раціонального екологічного балансу» між економічною ефективністю та екологічністю виробництва; 2) принцип неперервного оновлення всіх сфер діяльності підприємства з урахуванням екологічної; 3) принцип абсолютної еколого-конкурентної стійкості (формування загальної компетенції підприємства управління власною конкурентоспроможністю); 4) принцип маневреності; 5) принцип континууму (безперервне нарощення конкурентоспроможності підприємства внаслідок комбінування та варіативності внутрішніх і зовнішніх факторів розвитку підприємства з урахуванням критерію екологічності); 6) принцип раціональної екологічної сталості (оптимізація довгострокової екологічної ефективності функціонування ціннісно-вартісної системи підприємства); 7) принцип превентивного самозбереження та досягнення екобезпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, результатом проведеного дослідження є наступні положення:

1) розглянуто структуру нової парадигми суспільного розвитку, що представлена новим світоглядом, ідеологією; принципами розвитку;

2) представлено концептуальні основи та принципи забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств з позицій фундаментальних основ розвитку та нових суспільно значущих форм науково-технічного прогресу.

Перспективами подальших розробок у контексті предмета дослідження є:

1) побудова моделі управління конкурентоспроможністю підприємства з урахуванням фундаментальних основ розвитку;

2) формування організаційно-економічних основ конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах сталого розвитку;

3) розробка стратегії довгострокової конкурентоспроможності на основі системного розвитку та ін.

Бібліографічний список

1. Хозин Г. С. Призыв к «безпощадному дровосеку» / Г. С. Хозин // Наука и человечество: (доступно и точно о главном в мировой науке): международный ежегодник / [редкол. А. А. Логунов и др.]. – М. : Знание, 1991. – 400 с.

2. Вернадский В. И. Проблемы биогеохимии / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1980. – 320 с.

3. Прыкин Б. В. Новейшая теоретическая экономика. Гиперэкономика (концепции философии и естествознания в экономике) : [учебник] / Б. В. Прыкин. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 445 с.

4. Туниця Ю. Ю. Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми / Ю. Ю. Туниця. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 289 с.
5. Шайгородський Ю. Глобалізація як універсалізація світу: міф чи реальна загроза національним ідентифікаціям / Ю. Шайгородський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2007. – Вип. 36. – С. 91-100.
6. Синякевич І. Стратегія подолання глобальних екологічних загроз / І. Синякевич // Економіка України. – 2010. – № 12. – С. 69-77.
7. Воробьев А. Д. Использование фрактальной теории в стратегическом планировании и управлении / А. Д. Воробьев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2006. – № 1. – С. 138-142.
8. Лепьохін О. В. Концепція ефективного менеджменту конкурентоспроможності підприємств / О. В. Лепьохін // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 12. – С. 37-39.

References

1. Khozin, H.S. (1991), "Call for "ruthless Woodcutter", *Nauka i chelovechestvo: dostupno i tochno o glavnom v mirovoi nauke*, Znannia, Moscow, Russia, 400 p.
2. Vernadskii, V.I. (1980), "*Problemy bioheokhimi*", Nauka, Moscow, Russia, 320 p.
3. Prykin, B.V. (1998), "*Noveishaia teoreticheskaia ekonomika. Gipereconomica (kontseptsii filosofii i yestestvoznaniia v ekonomike)*", Banki i birzhi, YUNITI, Moscow, Russia, 445 p.
4. Tunytsia, Yu.Yu. (2002), "*Ekolohichna Konstytutsiia Zemli. Ideia. Kontseptsii. Problemy*", Publishing House LNU Franko, Lviv, Ukraine, 289 p.
5. Shaihorodskiy, Yu. (2007), "Globalization as universalization of the world: myth or real threat to national identification", *Naukovi zapysky instytutu politychnykh I etnonatsionalnykh doslidzhen imeni I.F. Kurasa*, vol. 36, pp. 91-100.
6. Syniakevych, I. (2010), "Strategy to overcome the global environmental threats", *Ekonomika Ukrainy*, no. 12, pp. 69-77.
7. Vorobiov, A.D. (2006), "The use of fractal theory in strategic planning and management", *Menedzhment v rosii i za rubezhom*, no. 1, pp. 138-142.
8. Lepohin, O.V. (2009), "The concept of effective management of enterprise competitiveness", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 12, pp. 37-39.

Кислий В.М., Бондар Т.В. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Мета. Аналіз та узагальнення підходів до формування нової парадигми суспільного розвитку та представлення принципів забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств за цих умов.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід. Для вирішення поставлених завдань статті використовуються такі методи та прийоми дослідження у визначеній логічній послідовності їх застосування: аналіз підходів до визначення основ суспільного розвитку; дедукція – ідентифікація основ розвитку промислового підприємства з урахуванням базису суспільного розвитку; метод ідеалізації – ідентифікація фундаментального принципу (інформаційної сутності) функціонування та розвитку системи; метод абстрагування – встановлення принципів конкурентоспроможності промислового підприємства; структурний аналіз – систематизація теоретичних засад щодо визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства».

Результати. Проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення фундаментальних основ розвитку суспільства. Запропоновано власну точку зору щодо визначення фундаментальних основ розвитку, що полягає в існуванні ідеалістичної основи розвитку суспільства, яка є інформаційною сутністю та організаційним началом. Розглянуто структуру нової парадигми суспільного розвитку, що представлена новим світоглядом, ідеологією; принципами розвитку. Запропоновано визначення конкурентоспроможності, що ґрунтується на досягненні закономірного стану підприємства та урахуванні тенденцій його розвитку. Представлено концептуальні основи та принципи забезпечення

конкурентоспроможності промислових підприємств з позицій фундаментальних основ розвитку та нових суспільно значущих форм науково-технічного прогресу.

Наукова новизна. Визначено сутність конкурентоспроможності з позицій системної методології розвитку та теорії самоорганізації економічних систем; представлено принципи забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств у контексті нової парадигми суспільного розвитку.

Практична значущість. Встановлено принципи досягнення конкурентоспроможності промислового підприємства та систематизовано науково-методичні завдання управління підприємством для досягнення конкурентоспроможності з позицій системної методології розвитку. Виявлені фундаментальні основи суспільного розвитку в рамках нової парадигми для визначення стратегічних орієнтирів діяльності підприємств.

Ключові слова. Парадигма розвитку; екологічний фактор; самоорганізація; конкурентоспроможність; закономірний стан; тенденція розвитку.

Kyslyi V.M., Bondar T.V. THEORETICAL, SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASIS FOR COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THE NEW PARADIGM OF SOCIAL DEVELOPMENT

Purpose. To analysis and summarize the approaches to the formation of a new paradigm of social development and to present the principles of industrial enterprises competitiveness under these conditions.

Methodology of research. The methodological basis of the study is the system approach. A common method that is used is dialectical, as the object of study is determined by considering its relations to other objects and phenomena in space and time. To achieve the objectives of Article, the following methods and techniques of research are used in a certain logical order of use: analysis of approaches to defining the foundations of social development; deduction – identification basis of industrial enterprises development considering the basis of social development; method of idealization – identification of the fundamental principle (informational nature) of the operation and development of a system; method of abstraction – establishing the principles of industrial enterprises competitiveness; structural analysis – systematization of theoretical principles concerning the definition of «enterprise competitiveness».

Findings. The approaches of various scientists to determine the fundamentals of society development have been analysed. An own point of view to determine the fundamentals of development that is the existence of an idealistic foundations of the society development, which is the essence of information and organizing principle. The structure of the new paradigm of social development are considered that has been presented by a new philosophy, ideology, principles of development. The definition of competitiveness has been offered, which is based on achievement of the enterprise natural state and taking into account the trend of its development. The conceptual framework and principles of industrial enterprises competitiveness have been presented from the standpoint of development fundamentals and of new socially significant forms of scientific and technological progress.

Originality. The essence of the competitiveness from the standpoint of system methodology of development and the theory of the economic systems self-organization has been determined; the principles of competitiveness of industrial enterprises in the context of a new paradigm of social development have been presented.

Practical value. Principles of industrial enterprises competitiveness achieving have been established; scientific and methodical tasks of enterprise management have been systematized to achieve competitiveness from the standpoint of system methodology of development. The fundamentals of social development in the new paradigm have been identified for defining strategic objectives of the enterprise activities.

Key words. Development paradigm; ecological factor; self-organization; competitiveness; natural state; development trend.

Кислый В.Н., Бондарь Т.В. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В КОНТЕКСТЕ НОВОЙ ПАРАДИГМЫ ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ

Цель. Анализ и обобщение подходов к формированию новой парадигмы общественного развития и представление принципов обеспечения конкурентоспособности промышленных предприятий при этих условиях.

Методика исследования. Методологической основой исследования является системный подход. Общим используемым методом является диалектический, поскольку объект исследования определяется с учетом его связей с другими объектами и явлениями в пространстве и времени. Для решения поставленных задач в статье используются следующие методы и приемы исследования в определенной логической последовательности их применения: анализ подходов к определению основ общественного развития; дедукция – идентификация основ развития промышленного предприятия с учетом базиса общественного развития; метод идеализации – идентификация фундаментального принципа (информационной сущности) функционирования и развития системы; метод абстрагирования – установление принципов конкурентоспособности промышленного предприятия; структурный анализ – систематизация теоретических основ по определению понятия «конкурентоспособность предприятия».

Результаты. Проанализированы подходы различных ученых относительно определения фундаментальных основ развития общества. Предложено собственную точку зрения относительно определения фундаментальных основ развития, заключающаяся в существовании идеалистической основы развития общества, которая является информационной сущностью и организационным началом. Рассмотрена структура новой парадигмы общественного развития, представлена новым мировоззрением, идеологией, принципами развития. Предложено определение конкурентоспособности, основанное на достижении закономерного состояния предприятия и учете тенденций его развития. Представлены концептуальные основы и принципы обеспечения конкурентоспособности промышленных предприятий с позиций фундаментальных основ развития и новых общественно значимых форм научно-технического прогресса.

Научная новизна. Определена сущность конкурентоспособности с позиций системной методологии развития и теории самоорганизации экономических систем; представлены принципы обеспечения конкурентоспособности промышленных предприятий в контексте новой парадигмы общественного развития.

Практическая значимость. Установлены принципы достижения конкурентоспособности промышленного предприятия и систематизированы научно-методические задачи управления предприятием для достижения конкурентоспособности с позиций системной методологии развития. Выявлены фундаментальные основы общественного развития в рамках новой парадигмы для определения стратегических ориентиров деятельности предприятий.

Ключевые слова. Парадигма развития; экологический фактор; самоорганизация; конкурентоспособность; закономерное состояние; тенденция развития.